הגמרא דנה האם גובים מנכסים משועבדים לצורך מזון ופרנסת הבנות. מספרת הגמרא: תָּלָה לֵיהּ רַב לְרַבִּי שאלה זו בֵּינֵי חֻמְּרֵי – רב כתב לרבי איגרת שלומים, ותלה בין השורות של אותה איגרת שאלה זו, 'הָאֲחִין שֶׁשִּׁעְבְּדוּ את נכסי אביהם, מַהוּ', האם הבנות גובות מהלקוחות או לא. בשעה שהגיעה האיגרת לרבי, הֲוָה יָתִיב רַבִּי חִיָּיא קַמֵּיהּ – ישב רבי חייא לפני רבי. אָמַר לֵיהּ רבי חייא לרבי, מה הוא ספיקו של רב, האם רק באופן שְׁמָכְרוּ האחים את הנכסים, אם מוציאות הבנות מהלקוחות, אוֹ אפילו אם האחים רק מְשַׁכְּנוּ את הנכסים למלוה תמורת הלואה, הסתפק רב אם יכולות הבנות לגבות מהם. אָמַר לֵיהּ רבי, מַאי נָפְקָא מִינָּהּ בדבר, מה היה ספיקו של רב, הרי לענין הדין אין חילוק, אלא בֵּין שְׁמָכְרוּ וּבֵין שֶׁמְּשַׁכְּנוּ הדין הוא שמּוֹצִיאִין מנכסים משועבדים לְפַרְנָסָה [–נדוניא] של הבנות, ואפילו ממה שמכרו, וְאֵין מוֹצִיאִין לְמָזוֹנוֹת, ואפילו מנכסים ממושכנים.

מבררת הגמרא: וְרַב, ששלח את השאלה, מדוע כתב לשון סתומה, הרי אִי מָכְרִי קָמִיפַּלְגָא לֵיהּ – אם הסתפק בנכסים מכורים, נִכְתּוֹב לֵיהּ 'האחים שמָכְרוּ'. וְאִי מְשַׁכְּנוּ קָא מִיפַּלְגָא לֵיהּ, נִכְתּוֹב לֵיהּ 'האחים שמְּשַׁכְּנוּ'. מפרשת הגמרא: רַב, תַּרְוַיְיהוּ קָמִיפַּלְגָא לֵיהּ – הסתפק בשני הדברים, בין במכרו ובין במשכנו, וְסָבַר, אִי כְּתִיבְנָא לֵיהּ – אם אכתוב את שאלתי בִּמְכָרוּ בלבד, אזי, חָא נִיחָא אִי שָׁלַח לִי רבי שהדין הוא דְּמוֹצִיאִין, יפשטו לי שני הספיקות, שהרי אם מוציאים מלקוחות אף שזכו בקרקעות לגמרי, כָּל שֶׁכֵּן שמוציאים בְּמְשַׁכְּנוּ, שלא זכה המלוה בנכסים. אך אִי שָׁלַח לִי רבי שבמכרו אֵין מוֹצִיאִין, אֲבָתֵי [–עדיין] באופן של מְשַׁכְּנוּ קָמִיפַּלְגָא לִי – ישאר ספקי קיים, שהרי יתכן שרק מלקוחות אין מוציאים, אבל מהמלוה שהקרקע רק משועבדת לו, מוציאים. וְאִי כְּתִיבְנָא לֵיהּ בשאלתי אופן שמְּשַׁכְּנוּ, אזי, אִי שָׁלַח לִי דְּאֵין מוֹצִיאִים, על אף שהנכסים אינם שייכים לגמרי למלוה, יפשט לי אף הספק השני, דְּכָל שֶׁכֵּן שבְּמָכְרוּ אין מוציאים. אך אִי שָׁלַח לִי בתשובתו שבמשכנו מוֹצִיאִין, אֲבָתֵי מָכְרִי קָא מִיפַּלְגָא לִי – עדיין ישאר ספקי באופן שמכרו את הנכסים ממש, האם דווקא במשכון, שאין הקרקע שייכת לגמרי למלוה, מוציאים מידו, אבל מלקוחות אין מוציאים, או שגם מלקוחות מוציאים. לכן סבר רב, אֶכְתּוֹב לֵיהּ את שאלתי בלשון 'שִׁעְבְּדוּ', דְּמַשְׁמַע הָכִי וּמַשְׁמַע הָכִי – שמשמעות לשון זו היא גם מכירה וגם משכון, ורבי יפרט לי בתשובתו את דין שנידם אם שוה הוא, או שיש חילוק ביניהם.

הגמרא מביאה דעה החולקת לכאורה על רבי: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בין לפרנסת הבנות ובין למזונותיהן, אֵין מוֹצִיאִין מנכסים משועבדים.

מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, לְרַבִּי יוֹחָנָן שאמר אין מוציאין, לָא שְׁמַע לֵיהּ הָא דְּרַבִּי – האם לא שמע כלל את דברי רבי, שאמר שמוציאים לפרנסה, וְאִי שְׁמַע לֵיהּ – אם היה שומע את דבריו הֲוָה מְקַבֵּל לֵיהּ – היה מקבל ומודה לדבריו. אוֹ דִלְמָא, שְׁמַע לֵיהּ לרבי יוחנן שרבי סובר שמוציאים, וְלָא מְקַבֵּל לֵיהּ – ולא קיבל את דבריו, אלא חלק עליו ואמר שאין מוציאים.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, דְּאִתְּמַר, מִי שֶׁמֵּת, וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָּנוֹת וּבֵן אחד, שהבן יורש את כל הנכסים והבנות נוטלות ממנו עישור נכסים, וְקַדְּמָה הבת הָרִאשׁוֹנָה ונישאת וְנִטְּלָה עִישּׂוּר נְכָסִים, וְלָא הִסְפִּיקָה הַשְּׁנִיָּה לִגְבּוֹת עישור נכסים עבור עצמה עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן, ולא הניח בנים, וירשו אותו שתי אחיותיו, ויש לדון עתה האם הבת השניה נוטלת עישור נכסים מלבד חלקה בירושה, או שכיון שנפלה לה עתה עיקר הירושה נוטלת בה רק את חלקה שהוא שוה לחלק אחותה, ואין לה עישור נכסים. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הדין הוא שִׁשְׁנִיָּה וִיתְרָה – הפסידה את חלקה בעישור נכסים, כיון שבנכסי הירושה שברשות האחיות עצמן אין דין של עישור נכסים. אָמַר לו רַבִּי חֲנִינָא קושיא על דבריו, הרי גְּדוֹלָה מִזּוֹ – דבר גדול מזה אָמְרוּ לגבי עישור נכסים, שמּוֹצִיאִין לְפַרְנָסָה אפילו מיד הלקוחות, וְאֵין מוֹצִיאִין מהלקוחות לְמָזוֹנוֹת, וְאַתְּ אָמַרְתְּ שְׁנִיָּה וִיתְרָה – והיאך אתה אומר שאם ירשו הבנות עצמן את הנכסים הפסידה השניה את עישור נכסיה, והרי אם מיד הלקוחות מוציאים עישור נכסים, כל שכן שאם הנכסים ביד הבנות עצמן, שתגבה השניה את חלקה תחילה, ורק בשאר הירושה יחלקו שוה בשוה.

מסיימת הגמרא את ראייתה: וְאִם אִיתָא – ואם כך הוא הדבר, שרבי יוחנן לא שמע את דברי רבי שמוציאים מנכסים משועבדים לפרנסה, מדוע קיבל את דברי רבי חנינא ש'מוציאים לפרנסה', נַיְיתָא לֵיהּ – היה לרבי יוחנן להשיב לרבי חנינא, מַאן אָמְרַהּ – וכי מי אמר לחידוש זה, שמוציאים לפרנסה מהלקוחות, שמכחו אתה דוחה את דברי. אלא ודאי רבי יוחנן שמע שרבי סובר שמוציאים מנכסים משועבדים לפרנסה, ואף על פי כן נחלק עליו וסבר שאין מוציאים, ולכן גם לא חזר בו רבי יוחנן מדינו, שאם ירשו שתי הבנות את אחיהן אין השניה גובה מהירושה עישור נכסים, והיינו כיון שקושיית רבי חנינא עליו היתה מדברי רבי שמוציאים מהלקוחות לפרנסה, שרבי יוחנן עצמו חולק עליהם.

דוחה הגמרא את הראיה: וְדִלְמָא לְעוֹלָם לָא שְׁמִיעַ לֵיהּ – שמא באמת בתחילה לא שמע רבי יוחנן את דברי רבי, ולכן אמר שאין מוציאים מלקוחות לפרנסה ומזונות, וְכִי שְׁמִיעַ לֵיהּ – ואחר ששמע אותם, קַבֵּיל – קיבל את דבריו וחזר בו, ואף הוא סובר שמוציאים, ולכן לא אמר לרבי חנינא 'מאן אמרה'. ואף על פי כן לא חזר בו רבי יוחנן מדינו, שאם ירשו הבנות את אחיהם אין השניה נוטלת עישור נכסים, וְהיינו כיון דְּשַׁאנִי הָתָם – שונה הדין שם, באופן שמת האח והבנות ירשוהו, דְּאִיכָּא רְוָוחָא בֵּיתָא – שיש בנכסים שנשארו בידן ריוח גדול, יותר מעישור נכסים, ואין סיבה לומר שהבת תקבל עישור נכסים. מה שאין כן בהוצאה מלקוחות, דכיון שתיקנו חכמים עישור נכסים לבת, יכולה לגבות זאת אף מלקוחות.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב יֵימַר לְרַב אַשִׁי, אֶלָּא מַעֲתָּה – לדבריך, שאם יש לבת ממון, זו סיבה שלא תיטול מהירושה עישור נכסים, מה יהיה הדין באשה שאַשְׁכָּחָהּ – מצאה מְצִיאָה בְּעֶלְמָא, דְּאִיכָּא רְוָוחָא בֵּיתָא – שיש לה מהמציאה ריוח גדול, האם הָכִי נָמֵי – גם בזה נאמר דְּהתבטל תקנת חכמים ולֹא יָהֲבִינַן לָהּ – ואין נותנים לה עִישּׂוּר נְכָסִים, והרי לא מצאנו סברא כזאת. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אֲנָא – אני, כשביארתי את טעמו של רבי יוחנן שאינה מקבלת עישור נכסים משום רְוָוחָא בֵּיתָא, מַהֲנֵי נְכָסֵי קַאֲמִינָא – אמרתי את דברי רק באופן שהריוח בא לה מנכסי אביה, אבל אם יש לה רווח מנכסים אחרים, מקבלת עישור נכסים.

* * *

הגמרא דנה בגדר חובת הבנים היורשים לתת עישור נכסים לבנות: אָמַר אֲמֵימַר, בַּת המקבלת עישור נכסים מהאחים בתקנת חכמים, 'יוֹרֶשֶׁת' הִיא – יש לה דין יורשת באותו עישור נכסים, ואין דינה כבעלת חוב על נכסי אחיה. הגמרא מבארת את הנפקא מינה מכך: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לַאֲמֵימַר, האם כוונתך לומר דְּאִילּוּ בָּעֲיָא לְמַלּוֹקֵהּ בְּזוּזֵי – שאם רוצים האחים לסלקה מנכסי האב על ידי שישלמו לה ממון בשווי עישור נכסים, הָכִי נָמֵי דְּלָא מָצֵי לְמַלּוֹקֵהּ – האם אכן אינם יכולים לסלקה במעות, אלא היא יכולה לתבוע שיתנו לה דווקא מהקרקעות, כיון שהיא יורשת ממש, וכמו שאין אחד היורשים יכול לסלק את אחיו מהירושה במעות. אָמַר לֵיהּ אמימר, אִין – אכן כך הדין, שאין האחים יכולים לסלקה במעות, אלא אם רצונה בקרקעות, חייבים לתת לה מהם.

המשיך רב אשי ושאל את אמימר: אִי בָּעֲיָא לְמַלּוֹקֵהּ בַּחֲדָא אַרְעָא – אם רוצים האחים לסלקה בקרקע אחת השוה כעשירית הנכסים, והיא רוצה ליטול עשירית מכל קרקע וקרקע, הָכִי נָמֵי דְּלָא מָצֵי מְסַלֵּיק לָהּ – האם אכן אינם יכולים לסלקה בקרקע אחת. אָמַר לֵיהּ אמימר, אִין, שדינה כיורשת גמורה, ואי אפשר לסלקה בקרקע אחת, כשם שיורש אינו יכול לסלק את אחיו בקרקע אחת.

רַב אַשֵׁי חלק על דין זה וְאָמַר, בַּת הנוטלת עישור נכסים, בַּעֲלַת חוֹב הִיא – היא נחשבת כבעלת חוב על אחיה, ולא כיורשת, ויכולים לסלקה מהירושה במעות, או בקרקע אחת.

המשך בעמוד לח

אומרת הגמרא: וְאַף אֲמֵימַר עצמו הָדַר בֵּיהּ – חזר בו מדבריו, וסובר כרב אשי, שהיא כבעלת חוב. ומוכיחה זאת הגמרא: דְּאָמַר רַב מְנִיוּמִי בְּרֵיהּ דְּרַב נְיחוּמִי, הָכִי קָאֵימְנָא קַמֵּיהּ דַּאֲמֵימַר – הייתי עומד לפני אמימר, וַאֲתַאי הַאי אִיתְתָא לְקַמֵּיהּ דַּהֲוַת קָא בָּעְיָא עֲשׂוֹר נְכָסִים – ובאה לפניו אשה אחת לתבוע מאחיה עישור נכסים, וַחֲזִיתֵיהּ לְדַעְתֵּיהּ – וראיתי שדעתו של אמימר היא דְּאִי בָּעֵי לְסַלּוֹקָהּ בְּזוּזֵי הֲוֵי מְסַלֵּיק לָהּ – שאם רוצים האחים לסלקה במעות, יכולים לעשות כך. וכיצד ראיתי שכן היא דעתו, דְּשָׁמְעֵי מֵאַחֵי – ששמעתי את האחים דַּהֲווּ קָאָמְרֵי לָהּ – שהיו אומרים לאחותם, אֵילּוֹ הֲוָה לָן זוּזֵי סַלֵּיקְנָא בְּזוּזֵי – אם היו לנו מעות היינו נותנים לך אותם ומסלקים אותך מהירושה, וְאִשְׁתִּיק – ושתק אמימר כששמע את דבריהם, וְלֹא אָמַר לְהוּ וְלֹא מִידֵי – ולא אמר להם כלום, כלומר, לא אמר שאינם יכולים לסלקם במעות, ומוכח שהוא סובר שאכן אמרו לה את הדין האמיתי.

לפי מסקנת הגמרא, שעישור נכסים נחשב כ'חוב' על האחים ולא כ'ירושה', מבררת הגמרא על מי מוטל חוב זה. מסתפקת הגמרא: וְהַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ שלדברי הכל בת התובעת עישור נכסים אינה נחשבת כיורשת, אלא כִּבְעָלַת חוֹב הַוְיָא, יש להסתפק במי היא נושה, האם היא בעלת חוב דְּאַבָּא – של אביה, שתיקנו זאת חכמים כאילו היה האב חייב לה עישור נכסים, והבנים פורעים את חוב אביהם, אוֹ שהיא בעלת חוב דְּאַחֵי, שהטילו חכמים חוב זה על האחים עצמם.

מבררת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ מהו גדר החוב. מבארת הגמרא: לְמִיגְבָּא – לגבות עישור נכסים, לְבֵינוֹנִית שֶׁלֹּא בְּשִׁבּוּעָה, וְיִיבּוּרִית בְּשִׁבּוּעָה, כלומר, סתם בעל חוב הבא לגבות קרקע מהחייב לו, גובה בינונית ואינו צריך להשבע שאין החוב פרוע, אמנם בעל חוב שבא לגבות מהיורשים את חוב המוריש גובה מזיבורית, ועליו להשבע תחילה שלא נפרע, נמצא שאם דינה כבעלת חוב של האחים, הרי היא גובה מבינונית, וללא שבועה. אבל אם דינה כבעלת חוב של האב, והיורשים משלמים את חוב אביהם, תגבה הבת מזיבורית, ורק אחר שתשבע שלא נתן לה האב מעות עבור נדונייתה. מַאי – מה דינה של בת זו, האם בעלת חוב של אביהם היא, או בעלת חוב שלהם.

הגמרא פושטת את הספק: תָּא שְׁמַע ממעשה שהיה, דְּרָבִינָא, אֲנְפֵיהּ לְבָרְתֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי – הגבה לבתו של רב אשי עישור נכסים לאחר שנפטר רב אשי, מֵאַי בְּרֵיהּ דְּרַב אַשִׁי, שירש את נכסי אביו, מִבֵּינוֹנִית וְשֶׁלֹּא בְּשִׁבּוּעָה, כדין בעל חוב רגיל. וכמו כן גבה רבינא עבור בתו של רב אשי מִבְּרֵיהּ דְּרַב סָמָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַשִׁי, כלומר מנכדו של רב אשי, בנו של רב סמא שמת בחיי רב אשי, וקיבל הנכד את חלקו של רב סמא בירושת רב אשי, וממנו גבה רבינא עישור נכסים לבת רב אשי מִזִּיבּוּרִית וּבְשִׁבּוּעָה, כיון שהחוב היה של רב סמא, אחיה של הבת, ונמצא שהגבייה מבנו של רב סמא נחשבת כגביה מנכסי יתומים על חוב אביהם, שהיא מזיבורית ובשבועה. ומוכח מהנהגת רבינא שחיוב עישור נכסים מוטל על הבנים עצמם, ואין זה כחוב אביהם, וגובה הבת מבינונית וללא שבועה.

* * *

הגמרא מביאה מעשה בענין גביית עישור נכסים, ומבררת מאלו נכסים ניתן לגבות זאת. מספרת הגמרא: שָׁלַח לֵיהּ רַב נְחֶמְיָה בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא זוּטָא [–הצעיר] מְנַהֲרְדְּעָא, כִּי אַתְיָא אָא אִיתְתָא לְקַמָּךְ – כשתבוא לפניך אשה זו, המביאה לך כתב זה, לתבוע עישור נכסים, אַגְבֵּהּ [–גבה עבורה] עֲשׂוֹר נְכָסִים, וְאַפִּילּוּ מֵאִיצְטְרוּבְלָא – אפילו ממקום מושב הריחים שאף הוא נחשב כקרקע, ואפשר לגבות ממנו את עישור הנכסים.

אָמַר רַב אַשִׁי, כִּי חֲוִינַן בֵּי רַב כַּהֲנָא – כשהייתי אצל רב כהנא, הֲוָה מַגְבִּינַן – היינו גובים את עישור הנכסים אֲפִילּוּ מֵעַמְלָא דְּבֵיתֵי – שכירות הבתים, שגם זה נחשב כקרקע, כיון שהרווח בא מקרקעות.

מעשה נוסף בענין זה: שָׁלַח לֵיהּ רַב עָנָן לְרַב הוּנָא, הוּנָא חַבְרִין שָׁלָם – הונא חברינו שלום, כִּי אַתְיָא אָא אִיתְתָא לְקַמָּךְ – כשתבוא לפניך אשה זו לתבוע עישור נכסים, אַגְבֵּהּ [–גבה עבורה] עֲשׂוֹר נְכָסֵי מאחיה. בשעה שבא השליח לפני רב הונא, הֲוָה יָתִיב רַב שֵׁשֶׁת קַמֵּיהּ – היה רב ששת יושב לפני רב הונא, והקפיד רב הונא על שקרא לו רב ענן 'הונא חברין'. אָמַר לֵיהּ רב הונא לרב ששת, וַיְלָ אֵימָא לֵיהּ – לך אמור לרב ענן נוסח זה שאומר לך, הגם שהוא לשון גנאי, וּבְשַׁמְתָּא יְהֵא מָאן דְּלָא אָמַר לֵיהּ – ובנידוי יהיה מי שלא יאמר לו כך. וכך תאמר לו, עָנָן, עָנָן, עישור נכסים זה שאמרת לי להגבותה, מִמַּקְרְקְעֵי אוֹ גם מִמְּטַלְטְלֵי. ועוד תשאל אותו, וּמַאן יָתִיב בֵּי מַרְזִיחָא בְּרִישָׁא – מי יושב ב'מרזיחא' בראש.

אָזַל [–הלך] רַב ששת לְקַמֵּיהּ דְּרַב עָנָן לעשות את שליחותו של רב הונא, וכדי שלא יקפיד עליו רב ענן, הקדים רב ששת וְאָמַר לֵיהּ, מַר רַבָּה – אתה, רב ענן, אדם גדול, וְרַב הוּנָא רַבֵּיהּ דְּרַבָּה – גדול הוא ממך, וְרב הונא, שַׁמּוּתֵי שְׁמִית [–נידה] מָאן דְּלָא אָמַר לֵיהּ – מי שלא יאמר לך דבר זה, ולכן מוכרח אני לומר לך את דבריו, וְאִי לָאו דְּשַׁמִּית לֹא הֲוָה קָאָמִינָא – ולולא נידוי, לא הייתי אומר לך כדברים האלה, וכך אמר לו, עָנָן, עָנָן, מִמַּקְרְקְעֵי אוֹ מִמְּטַלְטְלֵי, וְעוד שלח לשאול אותך, מַאן יָתִיב בֵּי מַרְזִיחָא בְּרִישָׁא.

אָזַל רַב עָנָן לְקַמֵּיהּ דְּמַר עוּקְבָא – הלך רב ענן לפני מר עוקבא, שהיה נשיא, אָמַר לֵיהּ רב ענן למר עוקבא, חָזֵי מַר, הֵיכִי שָׁלַח לִי – יראה אדוני כיצד שלח לי רַב הוּנָא בלשון זלזול 'עָנָן, עָנָן', וְעוֹד, השאלה של 'מַרְזִיחָא' דְּשָׁלַח לִי, [לֹא יָדַעְנָא] מַאי נִיהוּ – איני יודע מהו הדבר ששמו 'מרזיחא'.

אָמַר לֵיהּ מר עוקבא לרב ענן, אֵימָא לִי אֵיזִי – אמור לי איפוא,

גּוּפָא דְּעוּבְדָּא הֵיכִי הֲוָה – כיצד היה גוף המעשה, מה שלחת לו תחילה שמחמת כן השיב לך כך. אָמַר לֵיהּ רב ענן, הָכִי וְהָכִי הֲוָה כַּעֲשָׂה – כך וכך היה המעשה, שכתבתי לו 'הונא חברין'. אָמַר לֵיהּ מר עוקבא, גַּבְרָא דְּלָא יָדַע מַאי נִיהוּ מַרְזִיחָא – אדם שאינו יודע מה פירוש המלה 'מרזיחא', שָׁלַח לֵיהּ לְרַב הוּנָא לשון 'הונא חברין', הרי אינך ראוי להיקרא חבירו של רב הונא, ולכן הקפיד עליך.

מבארת הגמרא: וּמַאי – מה היא באמת לשון 'מַרְזִיחָא', הֵיינוּ אֲבֵל, דִּכְתִיב בנבואת ירמיה (טז ה) 'כֹּה אָמַר ה' אַל תָּבוֹא בֵּית מַרְזֵחַ וְגוֹ' וְאַל תֵּלֵךְ לִסְפּוֹד וְאַל תָּנֹד לָהֶם', שאמר ה' לירמיה שלא ינחם את אבלי ישראל. הרי שלשון 'מרזח' מתפרשת כלפי אבל.

הגמרא מביאה מימרא בענין זה: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מַנִּין לְאֵבֶל שֶׁמְּסַכִּין בָּרֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי איוב כשסיפר את רוב גודלו וכבודו שהיה בתחילה (איוב כט כה), 'אֶבְחַר דַּרְכָּם – הייתי בוחר באיזה דרך ילכו, וְאֵשֵׁב רֹאשׁ – הייתי יושב בראש המסובים, וְאֶשְׁכֹּן כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד, כַּאֲשֶׁר אֲבֵלִים יְנַחֵם' – וישבתי במקום שאבלים יושבים כשהם מתנחמים, הרי שהאבל יושב בראש. מקשה הגמרא: הרי מלשון 'יְנַחֵם' שאמר איוב, אֲחֵרִים מְשַׂמֵּחַ – נראה שכוונתו שאדם אחר, המנחם את האבל, הוא היושב בראש. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, 'יְנַחֵם' כְּתִיב, שהיה יושב במקום ששם האבל מנוחם, והיינו בראש.

מַר זוּטְרָא אָמַר, מֵהָכָא – מפסוק זה נלמד שאבל מיסב בראש, שנאמר (עמוס ו ז), 'וְסָר מְרַזַּח סְרוּחִים', והיינו, מי שהוא 'סר' ו'יוח' – שדעתו מרה וזחה עליו ואינה מיושבת, דהיינו אבל, נַעֲשָׂה שַׂר לְסָרוּחִים – לגדולים הבאים לנחמו, שהוא יושב בראש.

* * *

הגמרא פוסקת את ההלכה בענין גביית מזונות ופרנסה: אָמַר רָבָא, הִלְכְתָא – ההלכה היא, שגביית דברים אלו נעשית רק מִמְּקַרְקָעֵי, וְלֹא מִמְּטַלְטְלֵי, בֵּין לְעִנְיַן גביית הַכְתוּבָּה של האלמנה מהיתומים, וּבֵין לְגבית הַפְּרָנְסָה של הבנות לנישואין.

משנה

המשנה מבררת את דין היתומה שאביה השליש עבורה מעות לצורך מסוים: הַמַּשְׁלִישׁ – המוסר לאפוטרופוס מָעוֹת לְצורך בִּתּוֹ, לקנות לה בהם שדה או נדוניא לכשתינשא, ומת האב, וְהִיא [–הבת] אוֹמֶרֶת נֶאֱמָן בַּעֲלִי עָלַי שלא יעבד את המעות לעצמו אלא יקנה לי שדה לכשארצה, ורצוני שימסרו לו המעות עתה, אין שומעין לה, אלא יַעֲשֶׂה הַשָּׁלִישׁ מַה שֶּׁהוּשְׁלַשׁ בְּיָדוֹ – יעשה את הדבר שעבורו הושלשו בידו המעות, והיינו קניית שדה עבור הבת, משום שמצוה לקיים דברי המת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יתן השליש את המעות לבעל כרצון האשה, כיון שאין כל תועלת בכך שלא ישמע לה, וְכִי אֵינָהּ אֶלָּא שָׂדֶה – הרי אף אם כבר קנה השליש שדה, וְהִיא רוֹצָה לְמוֹכְרָהּ ולתת לבעלה את המעות, חֲרֵי הִיא מְכוּרָה מַעֲכְשָׁיו – יכולה למוכרה מיד, ונמצא שאין תועלת בקניית השדה כדי לקיים את דברי המת. מסיימת המשנה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שנותנים לבעלה את המעות, בִּבת גְּדוֹלָה, אֲבָל בִּבת קְטַנָּה, אין שומעין לה, לפי שאֵין מַעֲשֶׂה קְטַנָּה בְּלוּם.

* * *

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה של מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי: תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּשְׁלִישׁ מָעוֹת ביד נאמן לַחֲתָנוֹ – עבור חתנו, לִיקַּח מֶהֶן שָׂדֶה לְבִתּוֹ, ומת האב, וְהִיא אוֹמֶרֶת יָפוּ לִי המעות לְבַעֲלִי, אם אמרה כֵּן מִן הַנִּשּׂוֹאִין – אחר שנישאת, חֲרֵי הִיא מְכוּרָה, ונותנים את המעות לבעלה, כיון שהאב עצמו התכוין שיהיו המעות ביד השליש רק עד הנישואין, שהרי אחר כך זכאי הבעל לאכול את פירות הנכסים. אבל אם אמרה כֵּן מִן הָאֵירוּסִין, יַעֲשֶׂה הַשָּׁלִישׁ מַה שֶּׁהוּשְׁלַשׁ בְּיָדוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין חילוק בין אירוסין לנישואין, אלא בין גדולה לקטנה, שֶׁהַגְּדוֹלָה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוֹאִין וּבֵין מִן הָאֵירוּסִין חֲרֵשׁוּת בְּיָדָהּ, ונותנים את המעות לבעלה, שהרי אף אם היה השליש קונה שדה היתה הבת יכולה למוכרה, וכמבואר במשנה. אך אם הבת קְטַנָּה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוֹאִין בֵּין מִן הָאֵירוּסִין יַעֲשֶׂה הַשָּׁלִישׁ מַה שֶּׁהוּשְׁלַשׁ בְּיָדוֹ, משום שאין מעשה קטנה כלום.

נמצא שיש ארבעה אופנים בברייתא, קטנה וגדולה, מן האירוסין ומן הנישואין. והתבאר בברייתא מה סובר רבי יוסי בכל אחד מארבעת האופנים, אמנם בדברי רבי מאיר התבאר רק שהוא סובר שיש חילוק בין אירוסין לנישואין, אך לא התבאר אם אמר כן דווקא בגדולה או אף בקטנה. מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַייהוּ – באיזה אופן נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי, בגדולה, או אף בקטנה, אִילֵימָא – אם נאמר שגם קְטַנָּה מִן הַנִּשּׂוֹאִין אִיכָּא בֵּינַייהוּ, שאף בזה נחלקו, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, כיון שהיא נשואה, אף שהיא קטנה, חֲרֵשׁוּת בְּיָדָהּ לומר ליתנם לבעלה, וְאָתָא – ובא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר, אֲפִילּוּ מִן הַנִּשּׂוֹאִין נָמֵי, גְּדוֹלָה אין – אכן שומעים לה, אבל קְטַנָּה, לֹא. אם כן יקשה, אֵימָא סֵיפָא – אמור ופרש את הסיפא של המשנה, 'במה דברים אמורים, בגדולה, אֲבָל בִּקְטַנָּה, אֵין מַעֲשֶׂה קְטַנָּה בְּלוּם', ולדברייך, הָא מַאן קָתָנֵי לָהּ – כלל זה, מי שנאו, אִילֵימָא רַבִּי יוֹסֵי, הסובר שבקטנה לעולם אין שומעים לה, הָא כבר מַרַּיְשָׂא של דברי רבי יוסי שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ דין זה, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי ברישא, וְכִי אֵינָהּ אֶלָּא שָׂדֶה וְהִיא רוֹצָה לְמוֹכְרָהּ, חֲרֵי הִיא מְכוּרָה מַעֲכְשָׁיו, ומבואר בדבריו, שרק גְּדוֹלָה, דִּבַּת זְבִינֵי – שהיא ראויה למכור, אין – אכן שומעין לה, אבל קְטַנָּה, דְּלַאו בַּת זְבִינֵי הִיא, שהרי אין מכירת קטנה מועילה, לֹא – אין שומעין לה. אֶלָּא נצטרך לומר שהסיפא של המשנה מדברי רַבִּי מֵאִיר הִיא, וְחַסּוּרֵי מֵיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי – ויש חסרון בדברי המשנה וכך יש לשנותה, 'המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן בעלי עלי, יַעֲשֶׂה הַשָּׁלִישׁ מַה שֶּׁהוּשְׁלַשׁ בְּיָדוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין שומעין לה, מִן הָאֵירוּסִין, אֲבָל מִן הַנִּשּׂוֹאִין, חֲרֵשׁוּת בְּיָדָהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שיש חילוק בין ארוסה לנשואה, בִּגְדוֹלָה, אֲבָל בִּקְטַנָּה, אפילו מן הנישואין אֵין מַעֲשֶׂה קְטַנָּה בְּלוּם', ועל כל פנים מוכח מהמשנה שאינם חולקים בקטנה מן הנישואין, אלא בזה לדברי הכל אין שומעים לה, כיון שאין מעשיה כלום. מבארת הגמרא: אֶלָּא ודאי רק גְּדוֹלָה מִן הָאֵירוּסִין אִיכָּא בֵּינַייהוּ, שלדעת רבי מאיר אין שומעין לה, כיון שעדיין לא נישאה, ולרבי יוסי שומעין לה, כיון שהיא גדולה. אבל בקטנה, בין מן האירוסין ובין מן הנישואין, לדברי הכל אין שומעים לה. ובגדולה מן הנישואין, לדברי הכל שומעים לה.

הגמרא מביאה מחלוקת בענין ההלכה במחלוקת זו: אִיתְּמַר, רַב יְהוּדָה אָמַר בשם שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, שגדולה מן האירוסין הרשות בידה. וְרָבָא אָמַר בשם רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר, שאין שומעים לה.

* * *

הגמרא מביאה מעשה בנידון של משנתינו: האמורא אִילְפָא, תָּלָא נַפְשֵׁיהּ בְּאֵיסְקָרֵיָא דְּמָכוּתָא – העמיד את עצמו על גבי המקלות הגבוהים שתולים עליהם את מִפְרְשֵׁי הספינה, וְאָמַר, אִיכָּא דַּאֲתֵי דַּאֲמַר לִי – אם יש מי שיבוא ויאמר לי מִילְתָא דְּבִי [–ברייתא שנסדרה בבית המדרש של] רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, וְלֹא פָּשִׁיטְנָא לֵיהּ מִמַּתְנִיתִין – ולא אוכל להראות לו שדין זה כבר התבאר במשנה, נְפַיְּילְנָא מֵאֵסְקָרֵיָא וְטָבְעָנָא – אפיל עצמי מכאן ואטבע בים. אָתָא הַהוּא סָבָא – בא זקן אחד וְתָנָא לֵיהּ – שנה לו ברייתא זו, הָאוֹמֵר תְּנוּ שֶׁקֶל לִבְנֵי בְּשַׁבָּת – אדם שהפקיד ממונו אצל נאמן וציוה אותו שלאחר מותו יתן לבניו הקטנים שקל אחד לכל שבוע לצרכיהם, וּלפי שהתייקרו המזונות רְאוּיִן לִיתֵּן לָהֶם סֶלַע, שהוא שני שקלים, לצרכיהם, נוֹתְנִין לָהֶם סֶלַע, כיון שאם היה האב יודע שכך יהיה, היה קוצב להם סלע. וְאִם אָמַר האב אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל בשבת, הרי שהקפיד שלא יתנו להם בשום אופן יותר משקל,

המשך בעמוד קעה

אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שָׁקֶל, ויקבלו את השאר מן הצדקה. **וְאִם אָמַר** האב, **אִם מֵתוּ** בני **יִירְשׁוּ אֲחֵרִים** [–שאינם מצאצאיו] **תַּחְתֵּיהֶם** את מה שישאר מנכסי, הדין הוא שֶׁבֵּין שֶׁאָמַר 'תְּנוּ לבני שקל בשבת', **וּבֵין שֶׁאָמַר 'אַל תִּתְּנוּ** להם אלא שקל בשבת', **אֵין נוֹתְנִים לָהֶם אֶלָּא** שָׁקֶל, לפי שאין לנו להפסיד את האחרים שציוה להם את ממונו, והואיל ועשה את האחרים יורשים תחתיהם, ודאי היה רצונו שיתנו לבניו רק שקל, כדי שתיפול ירושה גם לאחרים הבאים תחתם. ושאל אותו זקן את אילפא היכן מצינו מקור לדין זה במשנה.

אָמַר לֵיהּ אילפא, **הָא** מַנִּי – מי הוא התנא במשניות הסובר כן,